

JAK ZAŁOŻYĆ PRYWATNE MUZEUM ?

Obecnie obowiązująca ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.) dopuszcza tworzenie muzeów nie tylko przez Państwo i samorząd terytorialny, ale także przez prywatne podmioty, niezależnie od ich formy prawnej.

Zgodnie z art. 5 ust. 1 powyższej ustawy, muzea mogą być tworzone zarówno przez osoby prawne, osoby fizyczne, jak też przez jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej. Muzeum może zatem utworzyć np. przedsiębiorca, taki jak choćby spółka z o.o., ale także np. fundacja, stowarzyszenie czy nawet zainteresowany takim muzealnym przedsięwzięciem obywatel.

Założyć muzeum może więc każda osoba, która ma ku temu odpowiednie możliwości, w tym dysponująca odpowiednim zbiorem oraz miejscem na jego ekspozycję. Założenie muzeum wymaga jednak dopełnienia stosownych formalności przewidzianych ustawą o muzeach. Dopiero gdy formalności te zostaną spełnione, można uznać, że doszło do powstania muzeum w ścisłym tego słowa znaczeniu.

Prywatne muzeum musi mieć regulamin

W celu utworzenia prywatnego muzeum trzeba opracować i nadać mu regulamin, który stanowi odpowiednik statutu muzeum publicznego, będącego odrębną osobą prawną i instytucją kultury.

W tym miejscu zauważyć należy, że prywatne muzeum nie ma osobowości prawnej, czyli traktowane jest jako jednostka organizacyjna pozbawiona podmiotowości prawnej (z art. 1 ustawy o muzeach, zawierającego definicję muzeum wynika, że każde muzeum, a więc także muzeum prywatne, jest w sensie formalnym jednostką organizacyjną). Podmiotowość prawną ma podmiot, który prywatne muzeum tworzy, np. osoba fizyczna.

W przypadku regulaminu muzeum prywatnego klu-

czowe znaczenie mają dwie kwestie: co powinno się w takim regulaminie znaleźć (jaka powinna być jego treść) oraz jaki jest tryb jego nadania (formalności z nim związane).

Jeśli chodzi o treść regulaminu prywatnego muzeum, art. 6 ust. 6 zdanie 2 ustawy o muzeach odsyła do zawartych w tym artykule zasad dotyczących statutów muzeów publicznych. Z odesłania tego wynika, że najpierw prywatne muzeum powinno mieć nadany regulamin muzeum w organizacji, zawierający postanowienia regulujące proces organizowania muzeum (por. art. 6 ust. 3 zdanie 1 ustawy o muzeach), po zakończeniu zaś tego procesu – regulamin obejmujący postanowienia analogiczne jak statuty muzeów publicznych (por. art. 6 ust. 2 i ust. 4 ustawy o muzeach oraz uwagi poniżej).

W tym drugim regulaminie muzeum prywatnego należy zatem w szczególności określić: 1) nazwę, teren działania i siedzibę muzeum, 2) zakres jego działania, 3) rodzaj i zakres gromadzonych zbiorów, 4) organ zarządzający i nadzorujący oraz organy doradcze i sposób ich powoływania, 5) sposób uzyskiwania środków finansowych, 6) zasady dokonywania zmian w statucie oraz 7) zasady prowadzenia działalności gospodarczej, jeżeli w ramach muzeum zamierza się taką działalność prowadzić.

Jeżeli chodzi natomiast o tryb nadawania prywatnym muzeom regulaminów, to przedstawia się on następująco:

Po pierwsze, osoba tworząca muzeum musi opracować projekt jego regulaminu, kierując się ustawowymi wskazaniem dotyczącymi jego treści, zawartymi w art. 6 ustawy o muzeach (por. uwagi wyżej).

Po drugie, projekt regulaminu powinien zostać przesłany do uzgodnienia Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego na adres Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Uzgodniony regulamin umieszczaony jest przez ministra w spisie, o którym mowa w art. 6 ust. 7 ustawy o muzeach.

Wyjątkowo analogicznego uzgodnienia dokonać powinna Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa,

jeśli zakres działania muzeum prywatnego pokrywa się z zakresem właściwości tej Rady (por. art. 6 ust. 1 i ust. 5 ustawy o muzeach).

Jeżeli regulamin zostanie uzgodniony, czyli zyska akceptację właściwych organów, ewentualnie zgłoszone przez nie uwagi zostaną uwzględnione, może zostać nadany muzeum przez tworzącą je osobę. Nadanie regulaminu przez osobę fizyczną tworzącą prywatne muzeum nie musi przybierać szczególnej formy, choć pożądane jest w tym przypadku złożenie przez właściciela muzeum stosownego pisemnego oświadczenia, dokumentującego decyzję o utworzeniu konkretnego muzeum.

Muzeum organizowane jest dwuetapowo

W obecnym stanie prawnym muzea prywatne, podobnie jak muzea publiczne, tworzone są w rozbięciu na dwa etapy, w związku z czym uznać należy, że w działalności muzeum, także prywatnego, wyróżnić można pod względem organizacyjnym dwa zasadnicze okresy:

- 1) funkcjonowania muzeum w organizacji – między nadaniem mu pierwszego regulaminu przez organizatora, czyli właśnie regulaminu muzeum w organizacji, a datą otwarcia wystawy stałej muzeum, którą uznaje się za dzień zakończenia organizowania muzeum (por. art. 6 ust. 3 zdanie 2 ustawy o muzeach),
- 2) funkcjonowania muzeum po otwarciu wystawy stałej – w oparciu o regulamin, który zastępuje pierwszy regulamin muzeum, jakim jest regulamin muzeum w organizacji (por. uwagi wyżej) – aż do czasu jego likwidacji.

W związku z powyższym stwierdzić można, że organizowanie muzeum kończy się formalnie wraz z otwarciem wystawy stałej. Okres organizowania muzeum może oczywiście trwać dłużej lub krócej, przede wszystkim w zależności od tego, jak wiele prac organizacyjnych podjętych zostało jeszcze przed formalnym utworzeniem muzeum (nadaniem mu regulaminu muzeum w organizacji), zwłaszcza jeżeli chodzi o organizację wystawy stałej, na co wpływ ma niewątpliwie jak najszybsze zapewnienie muzeum odpowiednich warunków lokalowych.

Okres organizowania muzeum może być szczególnie długi wówczas, gdy organizator muzeum zamierza wybudować dla niego nową siedzibę, w której zainstalowana ma zostać wystawa stała – może ona bowiem zostać otwarta dopiero po zakończeniu muzealnej inwestycji.

Muzeum to coś więcej niż kolekcja

Bardzo często prywatne muzea kojarzone są ze zbiorami znajdującymi się w posiadaniu konkretnych osób, określanymi jako kolekcje. Dysponowanie mniejszym lub większym zbiorem nie jest jednak przesłanką wystarczającą do uznania, że mamy do czynienia z muzeum w jego ścisłym, ustawowym rozumieniu.

Z art. 1 ustawy o muzeach wynika bowiem, że celem muzeum jest nie tylko gromadzenie i ochrona dóbr dziedzictwa naturalnego i kulturalnego, ale także m.in. upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, jak również umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów. Z kolei z art. 2 powyższej ustawy wynika, że cele owe muzea realizują m.in. przez urządzenie wystaw stałych i czasowych.

Każde muzeum, nawet jeśli jest to muzeum prywatne, powinno być nastawione na kontakt z osobami chętnymi do zapoznawania się ze zgromadzonymi w nim zbiorami, czyli przede wszystkim z osobami je zwiedzającymi.

W ustawie o muzeach brak odrębnej regulacji kolekcji prywatnych. Regulacji tego rodzaju nie zawiera także ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Warto natomiast zaznaczyć, że kolekcja była regulowana w uchylonej przez tę ostatnią ustawę ustawie z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz. U. z 1999 r. Nr 98, poz. 1150 z późn. zm.). Art. 55 tej ustawy stanowił, że kolekcja (zbiór) jest to zespół ruchomych dóbr kultury, przechowywanych w jednym miejscu i nie stanowiący muzeum.

Niezależnie zatem od tego, czy chodzi o prywatną kolekcję osoby fizycznej, zlokalizowaną w należącym do niej mieszkaniu albo budynku, czy też o kolekcję zgromadzoną z inicjatywy innego podmiotu (instytucji), np. szkoły, przedsiębiorstwa czy stowarzyszenia, dla przekształcenia takiej kolekcji w muzeum niezbędne jest nadanie jej formuły organizacyjnej przewidzianej w przepisach ustawowych dla muzeów jako szczególnego rodzaju jednostek organizacyjnych, w szczególności poprzez stworzenie osobom chętnym możliwości korzystania ze zgromadzonych w określonym miejscu zbiorów.

Muzeami formalnie nie są wobec tego różnego rodzaju wewnętrzne sale pamięci, jeśli nie są one tworzone z myślą o udostępnianiu zgromadzonych w nich zbiorów i jeśli podmiot, który salę pamięci tworzy, nie podejmie czynności związanych z tworzeniem muzeum, wymaganych przez przepisy ustawy o muzeach.

Choć z przepisów wyraźnie to nie wynika, osoba,

która nie spełniła przewidzianych przez ustawę o muzeach warunków niezbędnych do formalnego powołania muzeum, nie powinna na określenie swojej kolekcji posługiwać się nazwą „muzeum”, bo może to wprowadzić w błąd inne osoby i podmioty, np. zamierzające wspierać finansowo działalność muzealną, a tymczasem posiadanie owej kolekcji taką działalnością *de facto* nie jest.

Czy prywatne muzeum to przedsiębiorca?

W związku z tworzeniem prywatnych muzeów rodzi się pytanie o ewentualnie inne formalne obowiązki, które łączą się z uruchamianiem tego rodzaju muzealnej działalności, poza wymogami w tym zakresie wynikającymi z przepisów ustawy o muzeach.

Kluczowe znaczenie w tym kontekście ma odpowiedź na pytanie, czy prowadzenie prywatnego muzeum należy traktować jako prowadzenie działalności gospodarczej, prywatną zaś osobę tworzącą muzeum jako przedsiębiorcę?

Utworzenia prywatnego muzeum zasadniczo nie należy łączyć z rozpoczęciem prowadzenia działalności gospodarczej. Wynika to po pierwsze z ustawowej definicji muzeum (por. art. 1 ustawy o muzeach), w której wyraźnie stwierdza się, że muzeum to jednostka organizacyjna, która nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku.

Tymczasem działalność gospodarcza to działalność zarobkowa, czyli właśnie nastawiona na uzyskiwanie jak największego zysku (por. art. 2 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej – Dz. U. Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.), który nie powinien stanowić głównej motywacji podmiotu decydującego się na utworzenie i prowadzenie prywatnego muzeum.

Jeśli zatem prywatne muzeum koncentruje się wyłącznie na realizacji podstawowych celów działalności muzealnej, określonych w art. 1 ustawy o muzeach, niewłaściwym byłoby uznanie, że prowadzi ono działalność gospodarczą.

Na słuszność takiej interpretacji wskazuje ponadto art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 21 października 1991 r. o organizowaniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2001 r. Nr 13, poz. 123 z późn. zm.), której przepisy należy odpowiednio stosować do muzeów z mocy odesłania zawartego w art. 4 ustawy o muzeach. Otóż zgodnie z art. 3 ust. 2 ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, działalność ta nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu odrębnych przepisów, czyli właśnie ustawy o swobodzie działalności kulturalnej.

Nie ma wątpliwości, że podstawowa statutowa działalność muzeów to działalność kulturalna, gdyż jest nią m.in. upowszechnianie i ochrona kultury (por. art. 1 ust. 1 ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej), a muzeum w art. 2 powyższej ustawy wskazane zostało jako jedna z form organizacyjnych prowadzenia działalności kulturalnej.

Nie oznacza to, że muzeum działalności gospodarczej nie może prowadzić. Dopuszcza to bowiem wyraźnie art. 9 ustawy o muzeach, z tym że może to być wyłącznie działalność w celu finansowania podstawowej działalności statutowej, np. organizacji przygotowywanych przez muzeum wystaw. Jest to zatem tzw. uboczna działalność gospodarcza, czyli działalność, która nie może stanowić podstawowego zakresu aktywności muzeum.

Oczywiście prywatna osoba tworząca muzeum może prowadzić działalność gospodarczą w innym zakresie. Nie ma formalnych przeszkód, aby muzeum utworzyła jednoosobowo prowadząca działalność gospodarczą osoba fizyczna, czyli jednoosobowy przedsiębiorca. W takiej sytuacji organizatorem muzeum jest przedsiębiorca, natomiast przedsiębiorcą nie jest muzeum, które co prawda stanowi wyodrębnioną jednostkę organizacyjną, ale pozbawioną podmiotowości prawnej (por. uwagi wyżej). Jako przedsiębiorca może się wobec tego zarejestrować organizator prywatnego muzeum, ale nie ze względu na realizację podstawowych zadań statutowych swojego muzeum, natomiast nie ma formalnej możliwości zarejestrowania jako przedsiębiorcy tego rodzaju muzeum.

W tym miejscu zauważyć należy, że w polskim prawie działalność gospodarcza definiowana jest w różny sposób. Przykładem tego zróżnicowania jest istotna także dla muzeów ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz. U. Nr 54, poz. 535 z późn. zm.), która zawiera w art. 15 ust. 2 szczególną definicję działalności gospodarczej na potrzeby podatku VAT.

W tym kontekście muzea, nawet nie prowadzące zarobkowej działalności gospodarczej, prowadzą co do zasady działalność gospodarczą w rozumieniu ustawy o podatku od towarów i usług – w zakresie świadczenia usług wstępu do muzeum (biletów dla zwiedzających), które objęte są stawką podatku VAT w wysokości 7% (por. pozycję 157 załącznika nr 3 do ustawy o podatku od towarów i usług).

Jeśli obrót z tytułu świadczenia tego rodzaju usług przekracza limit wartościowy określony w art. 113 ust. 1 powyższej ustawy, podmiot prowadzący prywatne muzeum powinien zarejestrować się dla potrzeb rozliczania podatku VAT we właściwym urzędzie skarbo-

wym (oczywiście przy założeniu, że nie jest już podatnikiem podatku VAT z tytułu świadczenia innych usług lub prowadzenia dostawy towarów, objętych podatkiem VAT).

Czy prywatne muzeum to instytucja kultury?

Mimo że jak to wyżej zaznaczono muzeum, a więc także muzeum prywatne, traktowane jest jako jedna z form organizacyjnych prowadzenia działalności kulturalnej, nie ma możliwości nadania prywatnemu muzeum statusu instytucji kultury, która w obecnym stanie prawnym może być tworzona wyłącznie przez publicznych, państwowych albo samorządowych organizatorów (por. art. 8-10 ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej).

Instytucjami kultury mogą być zatem wyłącznie muzea państwowe i muzea samorządowe (których organizatorami są odpowiednio organy państwowej administracji centralnej, w tym Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego albo jednostki samorządu terytorialnego, np. gminy).

Brak możliwości przypisania prywatnemu muzeum statusu instytucji kultury ma ten skutek, że do prywatnych muzeów nie znajdują zastosowania przepisy odnoszące się do instytucji kultury, co dotyczy np. szczególnych zasad gospodarki finansowej tego rodzaju instytucji (por. rozdział 3 ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej).

Obowiązki związane z utworzeniem muzeum

Osoby decydujące się na tworzenie i prowadzenie prywatnych muzeów powinny zdawać sobie sprawę z tego, że wraz z utworzeniem muzeum ciążą na nich określone obowiązki, wynikające z przepisów ustawy o muzeach.

Nie wszystkie przepisy ustawy o muzeach są istotne dla prywatnych muzeów. Chodzi o przepisy, które wyraźnie zostały odniesione do muzeów publicznych (państwowych i samorządowych). Dotyczy to następujących kwestii:

- 1) działania rad muzeów (por. art. 11 ustawy o muzeach); w muzeum prywatnym mogą działać inne niż rady muzeów kolegia doradcze, określone w regulaminie muzeum (por. art. 12 ustawy o muzeach),
- 2) rad powierniczych (por. art. 16-19a ustawy o muzeach),
- 3) zezwoleń na sprzedaż, zamianę, darowiznę muze-

aliów oraz na skreślenie z inwentarza, w razie zmiany statusu prawnego muzealiów lub błędu w zapisie inwentarzowym (por. art. 23 i art. 24 ustawy o muzeach),

- 4) zasad likwidacji muzeów państwowych i samorządowych, określonych w art. 26 i art. 27 ustawy o muzeach oraz
- 5) ograniczenia egzekucyjnego dotyczącego muzealiów, określonego w art. 30 ustawy o muzeach.

Do muzeów prywatnych znajdują natomiast zastosowanie inne przepisy ustawy o muzeach, odnoszone do muzeów w ogólności, bez względu na ich rodzaj (podmiot, który brane pod uwagę muzeum tworzy). Chodzi w tym przypadku o następujące zagadnienia (poza przedstawionymi powyżej kwestiami istoty działalności muzealnej oraz procedury tworzenia muzeum, w szczególności nadawania regulaminu prywatnemu muzeum):

- 1) obowiązek zapewnienia przez osobę tworzącą prywatne muzeum środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum, czyli m.in. przeznaczanych na pozyskiwanie nowych zbiorów (eksponatów muzealnych) – por. art. 5 ust. 4 pkt 1 ustawy o muzeach; sposób uzyskiwania środków finansowych powinien zostać określony w regulaminie prywatnego muzeum (por. art. 6 ust. 2 pkt 5 w związku z ust. 6 zdanie 2 ustawy o muzeach),
- 2) zapewnienie przez osobę tworzącą prywatne muzeum bezpieczeństwa zgromadzonym w nim zbiorom (por. art. 5 ust. 4 pkt 2 ustawy o muzeach),
- 3) obowiązek sprawowania przez osobę tworzącą muzeum nadzoru nad jego działalnością (por. art. 5 ust. 4 pkt 3 ustawy o muzeach) – w stosunku do osób, którym powierzono zostało zarządzanie muzeum, co dotyczy w szczególności dyrektora muzeum; poza tym nadzorem podmiotu tworzącego muzeum, może być ono kontrolowane przez inne uprawnione podmioty, w tym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który może zakazać dalszej działalności prywatnego muzeum, jeśli bezskuteczne okazały się zalecenia usunięcia stwierdzonych w tej działalności uchybień podczas przeprowadzonej w muzeum kontroli (por. art. 8 ustawy o muzeach),
- 4) regulację relacji między muzeum a użytkownikami, w tym zwłaszcza osobami zwiedzającymi muzeum, w szczególności odnośnie do określania odpłatności za wstęp do muzeum (por. art. 10, art. 25 i art. 25a ustawy o muzeach),
- 5) zasady ubiegania się o status muzeum rejestro-

wanego poprzez wpisanie muzeum do prowadzonego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Państwowego Rejestru Muzeów (por. art. 13-15 ustawy o muzeach), z czym wiąże się możliwość korzystania przez muzeum z określonych przywilejów, w szczególności w zakresie nabywania zabytków (por. art. 20 ustawy o muzeach),

- 6) wymogi dotyczące muzealiów, w szczególności w zakresie ich ewidencjonowania i przenoszenia poza teren muzeum (por. art. 21 i art. 29 ustawy o muzeach); w tym miejscu należy zauważyć, że w przypadku muzeów prywatnych muzealiami są rzeczy stanowiące własność podmiotu, który muzeum utworzył (muzeum nie może być w tym przypadku właścicielem muzealiów, gdyż nie ma podmiotowości prawnej – por. uwagi wyżej),
- 7) zasady dotyczące zatrudnianych w muzeach pracowników, w tym należących do zawodowej

grupy muzealników, którzy dysponować powinni odpowiednimi kwalifikacjami (por. rozdział 5 ustawy o muzeach).

Jak więc z powyższych uwag widać, utworzenie prywatnego muzeum to poważne przedsięwzięcie, skutkujące koniecznością wywiązywania się przez tego rodzaju muzeum, a właściwie przez tworzące je i zarządzające nim osoby, z szeregu obowiązków wynikających z przepisów ustawy o muzeach. Im większe muzeum, tym prowadzenie go wiąże się z licznymi formalnościami, których nie zawsze można uniknąć. I tak np., o ile osoba tworząca małe prywatne muzeum nie musi zatrudniać w nim pracowników, jeśli jest w stanie samodzielnie zadbać o prawidłowe jego funkcjonowanie, to obligatoryjnie musi prowadzić zgodnie z ustawą o muzeach odpowiednią ewidencję wszystkich zgromadzonych w swoim muzeum muzealiów, czyli tych zbiorów, które są jej prywatną własnością.

Rafał Golał

How to Found a Private Museum?

Museums founded by private persons and institutions do not possess separate legal personality. Nonetheless, they are treated as organisational units in relation to which the regulations of the Statute on museums foresee many essential demands.

In order to establish a private museum its founder should devise a special set of rules - a counterpart of the statute of a public institution. Such rules must be coordinated with the Minister of Culture and National Heritage, and only after receiving a suitable permit can a private museum begin to initiate its activity.

A private museum cannot obtain the status of a cultural institution since the latter may be created exclusively by public authorities as a state or self-government museum.

A private museum is not obligated to conduct economic

activity, although the Statute on museums anticipates such an eventuality. Consequently, the subject running a private museum is not an entrepreneur even though the latter may create museums; state enterprises, for instance, may conduct economic activity exceeding their range and thus associated with museum ventures.

The establishment of a private museum takes place in two stages, which entails the necessity of granting it two sets of rules. The creation of a private museum first produces a museum undergoing organisation, and subsequently a museum proper after the date of its opening to the public. The museum then pursues activity that encompasses rendering the permanent exhibitions, composed of its collections, available to the public.

□